

gebruik aan zijn weduwe Hendrika Dunlop, bij genoemd testament besproken. Genoemde vruchtgebruikster overleed 30 oktober 1924 te Parijs, waardoor het legaat tot uitkering kwam.

Eenvoud, toewijding en saamhorigheid

Aanvankelijk kon men geen bevredigende wijze vinden voor de besteding van de gelden, zodat het kapitaal inmiddels in 1934 was aangegroeid tot f 59.318,88. Je kunt je niet voorstellen, dat een wethouder in de huidige tijd zo'n legatering zou maken! Het was burgemeester mr.

P. Droogleever Fortuyn, die de aandacht van het college vestigde op de museumvereniging, want hij had eens een bezoek aan de verzameling gebracht en was, zoals hij zei, getroffen door de geest van eenvoud, toewijding en saamhorigheid aldaar. En het was vooral dr. Birnie geweest, die er in was geslaagd zijn belangstelling te wekken voor het werk van de museumvereniging.

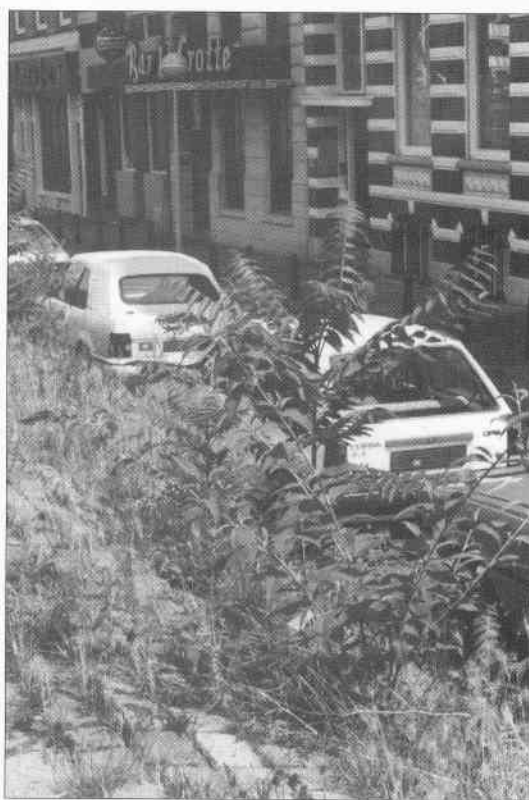
(wordt vervolgd; deel 1 en 2 verschenen in Straatgras 8, nummer 1 en 3)

Verwilderde hemelbomen in Rotterdam, trend of incident?

door
Remko Andeweg

Veel bezoekers van het Natuurmuseum moeten de laatste jaren, misschien zonder het te weten, getuige zijn geweest van een interessant fenomeen dat zich afspeelt op de steentaluds langs de Westzeedijk, zowel aan de zijde van de Medische faculteit als aan de zuidwestkant van de kruising met de Westersingel/Scheepstimmermanslaan. Beide taluds zijn in de loop van een aantal jaren begroeid geraakt met zaailingen van de hemelboom, waarschijnlijk afkomstig van de volwassen exemplaren die als straatbomen in de van Vollenhovenstraat staan.

De hemelboom *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle is een snel groeiende boom uit de familie der Simaroubaceae met een vrij gladde stam en oneven geveerde bladeren die soms wel 60 cm. lang kunnen worden. De deelblaadjes hebben aan de voet één of meer grove tanden en enkele grote klieren. De bladeren en jonge twijgen verspreiden bij aanraking een vieze, wat verstikkende geur die aan vlier- of doornappelblad doet denken. De boom bloeit met wittige pluimen,

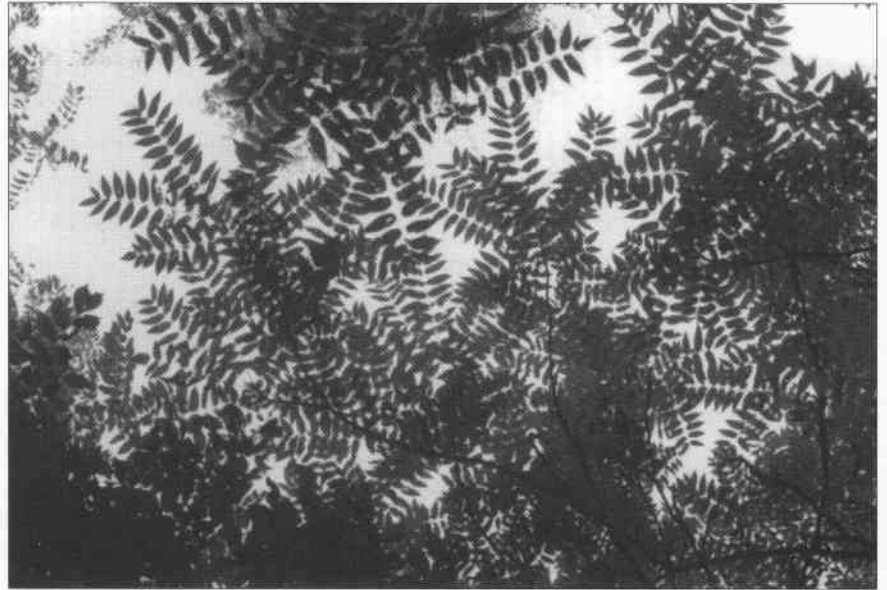
maar opvallender zijn daarna de gevleugelde vruchten die de boom al in hoogzomer van een herfstachtig rood voorzien. De soort heeft een sterke neiging tot het maken van wortelopslag en die scheuten moeten niet met zaailingen worden verward.

Zaailingen van de
hemelboom en
vlinderstruiken in het talud
van de Westzeedijk.

(foto: Remko Andeweg)

Straatboom

De boom is inheems in China en mogelijk ook Korea en is al in de 18e eeuw naar Europa gehaald vanwaar hij in grote delen van de wereld in cultuur is genomen. In Zuid- en Zuidoost-Europa wordt de hemelboom aangeplant voor onder andere windkering en houtproductie. In de 19e eeuw heeft men zelfs geprobeerd om op deze soort een bepaalde zijderups te telen. Omdat de boom een aantal gunstige eigenschappen heeft voor het gebruik als stadsboom (weinig gevoeligheid voor luchtverontreiniging en een gebrek aan wortelruimte) wordt hij in Nederland vooral als straat- of parkboom gebruikt.

Voorbode

In het zuiden en zuidoosten van Europa is vanuit de cultuur verwilderdering opgetreden en is de soort inmiddels ingeburgerd. Meer naar het noorden toe wordt verwildering steeds sterker gebonden aan het stedelijk milieu en in met name Duitse steden is de hemelboom een uitgesproken binnenstadssort. Bij nadering van de kust houdt ook deze stedelijke verspreiding op. Het noordelijkste, niet stedelijke verwilderingsareaal is een smalle noordwaardse uitloper in het Rijnval waar het Nederland nadert¹. Hij is de afgelopen jaren af en toe langs de Waal gevonden. Bij deze uitbreiding zou, naar Duits voorbeeld ook het vestigen van voorposten in het Nederlandse urbane gebied passen. Op basis van dit gegeven, wordt in de Flora van Nederland² deze soort omschreven als: "...ook in Nederland te verwachten."

Met het voorgaande in gedachten heb ik de zaailingen aan de Westzeedijk vanaf hun verschijnen met meer dan gemiddelde belangstelling in de gaten gehouden. Dat deze boompjes hier samen groeiden met vlinderstruiken *Buddleja davidii* Franchet (ook een soort die oorspronkelijk is verwilderd en nu een kenmerkend element van de Europese stedelijke flora is geworden) maakte het beeld alleen maar inspirerender. De Westzeedijk bleek echter niet de enige plek in Rotterdam te zijn waar hemelboomzaailingen te vinden waren. In de zomer van 1996 was de vondst van een jong exemplaar op het voormalig veilingterrein Noord, een plek waar in de ruime omtrek geen potentiële zaadboom te vinden was, de aanleiding om echt eens beter op de soort te gaan letten en te gaan noteren waar en in welke mate deze zich in de stad uitzaait.

39 vindplaatsen

Zonder er speciaal naar op zoek te gaan leverde dit 39 vindplaatsen op, verspreid over 21 kilometerhokken. Omdat het hier niet gaat om een systematisch afgezocht gebied zal het totale aantal groeiplaatsen ongetwijfeld veel hoger liggen. De meeste vondsten werden gedaan in het dicht bebouwde stedelijk gebied van Rotterdam-Centrum en de Deelgemeenten Noord en Kralingen-Crooswijk, maar ook in het ruimer opgezette Hillegersberg-Schiebroek werden enkele vondsten gedaan. Deze verdeling over de stad is echter grotendeels te wijten aan de

De karakteristieke bladstand van de hemelboom.

(foto: Remko Andeweg)

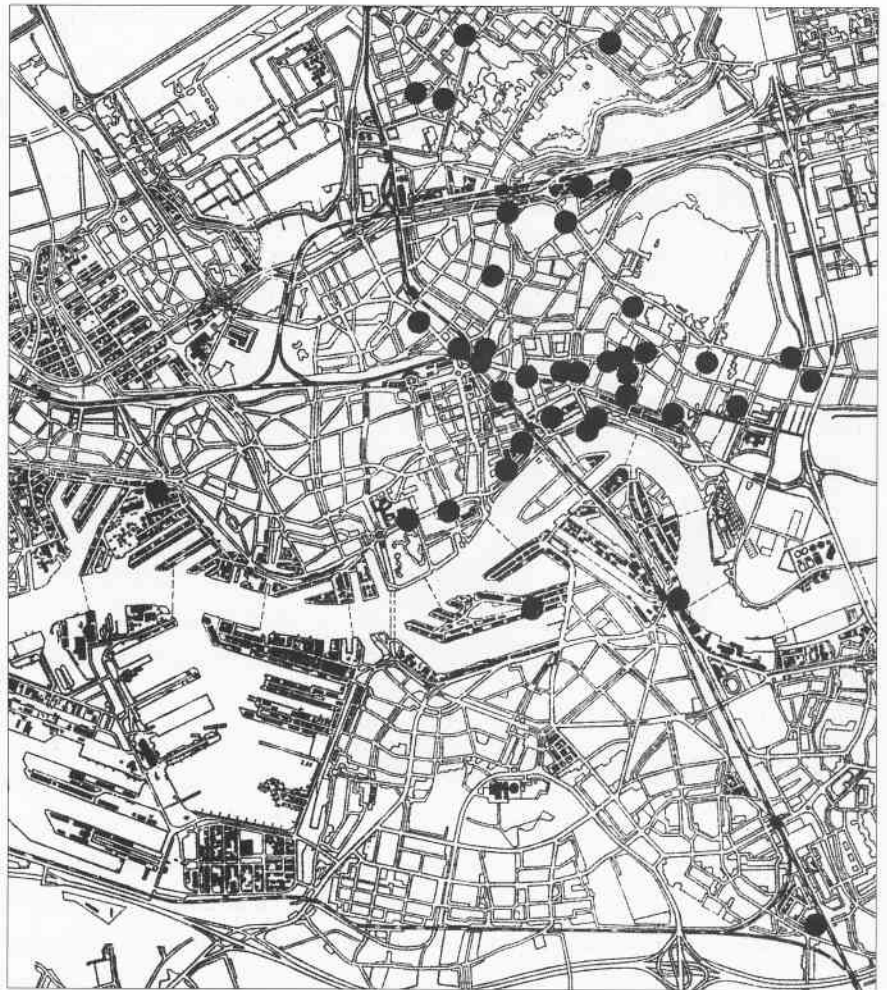
Een zaailing op het voormalige veilingterrein Noord.

(foto: Remko Andeweg)

frequentie van de bezoeken. Het ontbreken van vondsten in, bij voorbeeld, Charlois en IJsselmonde kan een puur "waarnemerseffect" zijn. Per groeiplaats varieerde de aantallen van één tot enkele tientallen en de meeste planten waren naar schatting tussen de twee en vier jaar oud. Dat is ook het stadium waarop zij door omwonenden of beheerders van de openbare ruimte als hinderlijk worden ervaren en worden weggehaald. Met een aantal van de vondsten is dat inmiddels gebeurd. Daarnaast werden ook heel jonge exemplaren aangetroffen en metershoge bomen met een stamdiameter tot zo'n 7 cm. Van deze eersten is een tweetal exemplaren opgenomen in het museumherbarium (nummers 999905410 en 999905411).

Zaadbron?

Net als in de Duitse steden is in Rotterdam de groeiplaats van de spontaan gevestigde hemelbomen sterk door de mens beïnvloed³: beplantingsvakken in openbaar groen, bestrating (vooral bij lantarenpalen en tegen gevels), steentaluds en andere ruderales milieus. Om te zien in hoeverre het voorkomen van spontaan gevestigde hemelbomen gebonden is aan de aanwezigheid van aangeplante exemplaren heb ik alle vindplaatsen vergeleken met een kaart waarop alle aangeplante hemelbomen in het openbaar gebied zijn afgebeeld⁴. Hieruit blijkt dat ongeveer eenderde van de vondsten in de directe omgeving (<50 m) van een volwassen, aangeplante, boom ligt. Enkele daarvan betroffen mogelijk alleen wortelopslag. Voor een ander deel is op wat grotere afstand (binnen 200 à 300 m) wel een mogelijke zaadbron aan te wijzen. Soms was echter in een straal van 500 m geen andere hemelboom te vinden, ook niet in particuliere beplanting. In een aantal andere situaties was dit wel het geval maar was de inrichting van het tussenliggende terrein zodanig dat het niet aannemelijk te maken was dat de zaailing juist van deze boom afkomstig zou zijn. Samen besloegen deze twee situaties toch nog een kwart van de vondsten. Vanzelfsprekend is in alle gevallen de vestiging van een aangeplante boom afkomstig, maar de zaadverspreiding van de soort is blijkbaar zo dat hij zich vrij zelfstandig in het stadsmilieu kan bewegen.

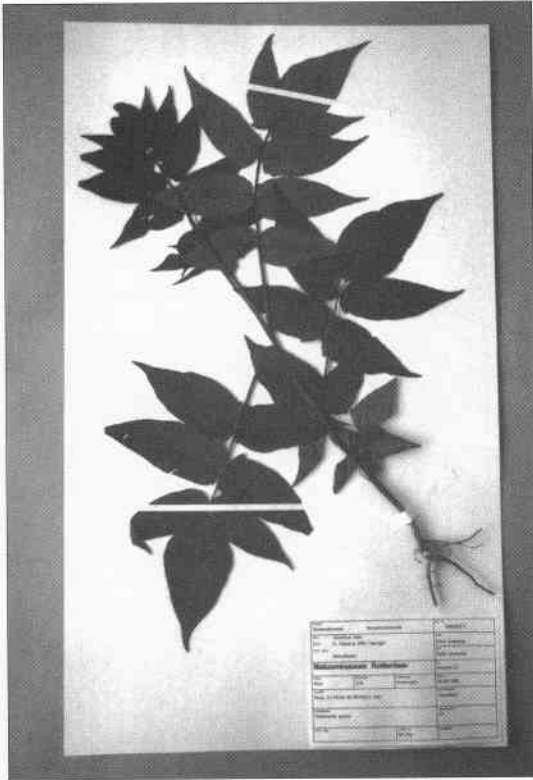
1800 exemplaren

Hoe bijzonder is deze Rotterdamse situatie nu? Wat navraag her en der leverde vrijwel geen verhalen over soortgelijke situaties op. In Amsterdam is de soort op minimaal twee plaatsen massaal aan het verwilderen⁵ en zelf zag ik een zaailing in Dordrecht, in de omgeving van een volwassen boom, en twee in Ede, zo te zien zonder volwassen boom in de buurt. Een rondje bellen langs de groenbeheerders van wat grotere steden bracht aan het licht dat de hoeveelheid aangeplante hemelbomen in Rotterdam uitzonderlijk hoog is. Alleen al in het openbaar gebied staan in Rotterdam 1800 exemplaren⁴. In veel andere steden blijft dit getal bij enkele tientallen of hooguit enkele honderden steken. Gezien vanuit die hoek is het uiteraard niet verwonderlijk dat ook uitzaai in Rotterdam op veel grotere schaal plaatsvindt dan elders.

De heftige uitzaai van de soort kan voor een deel verklaard worden door de bovenmodale zomers van de afgelopen jaren. De hemelboom

De 39 vindplaatsen van hemelboom-zaailingen in Rotterdam.

(illustratie: Gemeentewerken Rotterdam)

met zijn top in het toch al warmere stadsmilieu, er voor zorgt dat deze ontwikkeling een structureel karakter krijgt. Zeker in dat laatste geval zouden ook in andere steden in de komende tijd meer hemelbomen gevonden kunnen worden en zouden verwilderde hemelbomen in Rotterdam misschien in de toekomst net zo gewoon worden als vlinderstruik of bosrank nu al zijn.

Bronnen

- 1 I. Kowarik, R. Böcker, 1984. Zur Verbreitung, Vergesellschaftung und Einbürgerung des Götterbaumes [*Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle] in Mitteleuropa. *Tuexenia* 4:9-29.
- 2 R. van der Meijden, 1996. Heukels' Flora van Nederland, ed. 22: p.290. Groningen.
- 3 I. Kowarik, 1995. Ausbreitung nichteinheimischer Gehölzarten als Problem des Naturschutzes? In: Böcker, Gebhardt, Konold, Schmidt-Fischer (Hrsg), *Umweltforschung in Baden-Württemberg, Gebietsfremde Pflanzenarten*: 33-56. Landsberg.
- 4 GROENB, Beheerssysteem van Gemeentewerken Rotterdam.
- 5 Schriftelijke mededeling Ton Denters, 1996.

is een sterk warmtebehoefte soort, hetgeen zich in dit geval niet uit in vorstgevoeligheid, maar in een grote warmtebehoefte tijdens het groeiseizoen. Het ziet er naar uit dat het verschil in warmtesom gedurende de vegetatieperiode tussen het meer continentale en het oceanische deel van Europa momenteel de verspreidingsgrens van de hemelboom bepaalt¹. Dat veel gevonden exemplaren zo'n twee tot vier jaar oud waren, ondersteunt het idee van een relatie met specifieke zomers. Een andere mogelijkheid is dat de algemene opwarming van ons klimaat,

Remko Andeweg is zeer geïnteresseerd in waarnemingen van hemelboom-zaailingen uit Rotterdam of de rest van het Rijnmondgebied, liefst met opgave van plaats, ondergrond, (geschatte) leeftijd en de eventuele aanwezigheid van aangeplante volwassen bomen. (red.)

Ingezonden brief

Onder de tijdschriften in de wachtkamer van het Medisch Centrum Ommoord las ik even Uw tijdschrift waarin een artikel over Spinnen. Er werd gemeld dat de *Clubiona terrestris* op 10-hoog op het voormalige terrein van de DWL voorkomt. Ik kan U hierbij melden dat ik enige maanden geleden zo'n spin vond in mijn wastafel. Het beestje was ongeveer 6 cm lang en ik heb het weggespoeld. Boven de wastafel is er een spleetvormige opening in het pleisterwerk waar deze *Clubiona terrestris* doorheen zou kunnen maar zeker ben ik er niet van. Ik vond het insect (sic!) 's morgens dus het moet 's nachts in de wastafel terecht zijn gekomen.

"Een spin in de morgen brengt kommer en zorgen"
placht mijn moeder te zeggen, maar ik ben er niet van geschrokken. Ik woon in een flat op de 5e verdieping en natuurlijk kan ik niet tippen aan die mijnheer die 10-hoog woont, maar het is toch klaarblijkelijk vermeldenswaardig dat de *Clubiona terrestris* ook in Ommoord voorkomt.

J.J. de Hoog, Rotterdam

Volgens A. Decae betreft het, gezien het formaat, een huisspin *Tegenaria* sp. Wegspoelen helpt niet: de spin kruipt weer terug. (red.)

Inventarisnummer
999905411: *Ailanthus altissima*,
gevonden 5 september 1996,
Burgemeester Le Fèvre
de Montignylaan,
Rotterdam-Hillegersberg.
(foto: Kees Moeliker)